

8 PERHEMUODON JA PERHEELLISTYMISEN MUUTOKSIA SUOMESSA

Anneli Miettinen

Useimmat ihmiset elävät jossain vaiheessa elämäänsä perheessä, monet useammassakin eri perheessä elinaikanaan. Väestöntutkimuksen näkökulmasta yksilön perhe-elämän vaiheet, siirtyminen lapsuudenkodista omaan talouteen, parisuhteen muodostaminen ja lastenhankinta, parisuhteiden purkautuminen sekä yksin elämisen ja perhe-elämän vuorottelu elämänkaarella ovat keskeinen tutkimuksen kohde. Yksilöiden perhe-elämän vaiheilla ja niiden sijoittumisella ihmisten elämänkulussa on monenlaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia alkaen perhe-etuuksien, erilaisten tukipalvelujen tai asumiseen liittyvien tarpeiden muutoksista aina kulutuskäyttäytymiseen ja eläkepolitiikkaan asti. Esimerkiksi syntyvyyden kehitys vaikuttaa toisaalta päivähoitopalvelujen kysyntään, toisaalta pitemmällä aikavälillä myös siihen, miten eläketurvaa rahoitetaan.

Perhe-elämän muutoksilla on vaikutusta myös yksilöiden hyvinvointiin ja terveyteen: parisuhteen solmiminen tai sen purkautuminen, lapsettomuus tai yksin eläminen vaikuttavat merkittävästi siihen, minkälaisiksi ihmiset kokevat oman elämänlaatunsa. Perheettömyys tai lapsettomuus aiheuttaa usein surua niille, joille elämä ilman kumppania tai lapsia ei ole ollut oma valinta. Subjekttiivisen hyvinvointikokemuksen lisäksi perhe-elämä on yhteydessä hyvin konkreettisiin terveysvaikutuksiin, esimerkkinä vaikkapa yksin elävien muita heikompi terveydentila tai suurempi kuolleisuus.

Samanaikaisesti yhteiskunnan rakenteet, normit ja kulttuurinen ympäristö luovat niitä reunaehtoja, joiden puitteissa yksilöt tekevät perhe-elämää koskevia valintoja.¹ Yhteiskunnan vaurastuminen heijastuu esimerkiksi siihen, että Suomessa nuoret pystyvät muuttamaan pois vanhempiensa luota melko

---

1 Ruoppila 2014.

varhaisessa ikävaiheessa, kun toisaalta asumistuki ja toisaalta vanhempien varallisuus turvaavat nuorten itsenäistä asumista. Samoin perhe-elämää koskevien normien vapautuminen näkyi aikoinaan siinä, että parin yhdessä asumiseen ilman avioliittoa ei enää suhtauduttu tuomitsevasti.

Millaisia muutoksia perherakenteessa tai perheellistymisessä sitten on tapahtunut viime vuosina? Poikkileikkaustiedot perhe- ja väestötilastoista antavat jotain osviittaa tapahtuneesta kehityksestä, vaikka niiden perusteella ei vielä päästäkään kiinni perheenmuodostuksen dynamiikkaan tai siihen, minkälaisia muutoksia perhe-elämän vaiheissa on tapahtunut yksilöiden elämänculussa.

Vuonna 2015 suomalaisista 74 prosenttia asui perheessä ja noin 20 prosenttia asui yksin. Loput noin viisi prosenttia asui yhdessä jonkun muun kuin perheenjäsenen kanssa tai laitoksessa.² Perheväestön osuus koko väestöstä on laskenut tasaisesti, samalla kun perheiden keskikoko on pienentynyt. Vuonna 1980 perheväestöön kuului 85 prosenttia väestöstä ja perheisiin kuului keskimäärin hieman yli kolme henkilöä. Vuonna 2015 perheiden keskimääräinen henkilöluku oli 2,8 henkilöä. Tyypillisin perhe onkin nykyään pariskuntaperhe, jonka taloudessa ei asu lapsia – näiden perheiden osuus on noin puolet kaikista perheistä. Lapsiperheiden (taloudessa asuu alle 18-vuotiaita lapsia) osuus jää nykyään alle 40 prosentin, kun lapsiperheiden osuus vielä 1970-luvun alussa oli lähes 60 prosenttia kaikista perheistä. Samalla lapsiperheiden keskimääräinen lapsiluku on pudonnut noin 2 lapsesta 1,8 lapseen.

Yksinhuoltajaperheiden osuus lapsiperheistä on kasvanut 1980-luvun alkupuolen noin 12 prosentista runsaaseen 21 prosenttiin vuonna 2015. Samaa sukupuolta olevien pariin perheitä koskevia trenditietoja on olemassa vasta melko lyhyeltä aikaväliltä, sillä näitä perheitä alettiin tilastoida vasta siinä vaiheessa, kun laki parisuhteen rekisteröinnistä tuli voimaan vuonna 2002. Samaa sukupuolta olevien avopariin määristä ei kuitenkaan edelleenkaan ole olemassa mitään tietoja. Tämä johtuu siitä, että tilastoissa avopari viittaa määritelmän mukaisesti kahden eri sukupuolta olevan asuinkumppanuu-teen, ja näin samaa sukupuolta olevat parit jäävät tilastoinnin ulkopuolelle.

---

2 Suomessa perheväestön tilastoinnissa käytetään määrittelyä, jonka mukaan perheen voi muodostaa korkeintaan kaksi peräkkäistä sukupolvea. Siten esimerkiksi talous, jossa asuu avioparin ja heidän lastensa lisäksi esimerkiksi yksi isovanhempi, tilastoidaan kahtena erillisenä perhetilanteena: aviopari-perhe ja perheisiin kuulumaton (joka ei asu yksin). Myöskään yhdessä asuvat sisarukset eivät muodosta määritelmän mukaista perhettä. Tämän vuoksi osa perheisiin kuulumattomista saattaa kuitenkin todellisuudessa asua osana jotakuta perhettä.

Perherakenteen kannalta merkittävä muutos koskee myös yksin asumisen lisääntymistä. Yksin asuvien määrä on kasvanut samaa tahtia kuin perheväestön määrä on laskenut. Vielä 1990-luvun alussa yksin asuvien osuus koko väestöstä oli noin 12 prosenttia, nyt osuus on kohonnut noin viidesosaan. Yksin asuvien osuus on viime vuosina kasvanut varsinkin nuorten aikuisten, keski-ikäisten miesten samoin kuin iäkkäiden naisten kohdalla.

Vaikka edellä kuvatut perherakenteen muutokset ovat ehkä joiltakin osin vähäisempiä kuin muun yhteiskunnallisen kehityksen perusteella olisi voitu odottaa, perheen perustamisen sijoittuminen ihmisten elämänkaarella on kuitenkin kokenut huomattavia muutoksia viime vuosikymmenten aikana. Ensimmäinen avioliitto solmitaan nykyisin keskimäärin noin 31–32-vuotiaana, lastensaantia siirretään yhä myöhemmäksi ja monet elävät pitkään parisuhteessa ”vain kahdestaan” tai ehtivät solmia useampia parisuhteita ennen kuin löytyy kumppani, jonka kanssa lapsia halutaan saada. Syntyvyyden kehitys heijastuu lapsiperheiden määrään ja muutokset parisuhteiden solmimisessa sekä niiden purkautumisessa selittävät osaltaan sekä yksinhuoltajuuden että yksin asumisen lisääntymistä väestössä. Tarkastelen tässä artikkelissa lähemmin muutamia keskeisimpiä suomalaisten perheenmuodostamisessa tapahtuneita muutoksia. Poikkileikkaustietojen lisäksi pyrin hahmottamaan muutoksia myös yksilöiden elämänsäkulun näkökulmasta.

Parisuhteen solmiminen: avo- vai avioliitto?

Avioliittojen solmiminen on tasaisesti vähentynyt varsinkin nuoremmissa ikäryhmissä. Kyse on kuitenkin osittain avioitumisen siirtämisestä myöhemmäksi, ja tämä näkyikin avioituneisuuslukujen kohoamisena keski-ikäisten tai keski-ikää lähestyvien kohdalla. Avioliittojen solmimisen väheneminen nuorissa ikäluokissa ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö parisuhteen solmiminen edelleen kuuluisi valtaosan perheellistymisen polkuun.

Avoliitot alkoivat yleistyä Suomessa 1970-luvulta alkaen, ja nykyisin valtaosa aloittaa parisuhteensa avoliitolla. Avoliiton – tai avioliittojen – kautta avioliittoon näyttääkin olevan nykyajan normi liiton muodostamisessa. Avoliiton yleistymisen on merkinnyt myös sitä, että vaikka avioliiton solminta on siirtynyt entistä myöhäisempään ikävaiheeseen, ensimmäisen parisuhteen solmimisen ikä ei kuitenkaan ole juuri siirtynyt myöhemmäksi. Naiset solmivat ensimmäisen parisuhteensa (avoliitto) keskimäärin noin 22-vuotiaana, miehet hieman vanhempina, noin 23–24-vuotiaana. Ensimmäisen parisuhteen

solmimisen ikä onkin pysynyt hämmästyttävän samankaltaisena jo useamman vuosikymmenen ajan. Vuonna 1985 syntyneiden ikäluokasta noin 80 prosenttia oli solminut ensimmäisen parisuhteensa (avo- tai avioliitto) 30. ikävuoteen mennessä. 50-vuotiaista miehistä parisuhteen on jossain vaiheessa elämänsä solminut yli 85 prosenttia, naisista yli 90 prosenttia.³

Siitä huolimatta, että avioliitot ovat tyypillisin nuorten aikuisten liittomuoto, enemmistö haluaa solmia jossain vaiheessa avioliiton. Kun alle 45-vuotiailta suomalaisilta tiedusteltiin *FINSEX-kyselyssä* vuonna 2015, mikä olisi heidän toivomansa parisuhdemuoto, yli puolet piti avioliittoa parhaimpana vaihtoehtona. Noin kolmasosa halusi elää avioliitossa, ja runsas kymmenesosa halusi vakituisen parisuhteen, mutta ei halunnut asua yhdessä kumppaninsa kanssa. Noin kuusi prosenttia ei halunnut parisuhdetta lainkaan. Miesten ja naisten näkemykset eivät juuri eronneet toisistaan.⁴

Monilla yhdessä asumisen vaihe ilman avioliittoa voi kuitenkin muodostua melko pitkäksi elämänvaiheeksi, ja yhä useammin avioliitto solmitaan vasta siinä vaiheessa, kun aletaan suunnitella lasta, tai ensimmäinen lapsi on syntynyt. Tästä kertoo sekin, että avioliiton solmijoiden keski-ikä on nykyään korkeampi kuin ensimmäisen lapsen saanti-ikä. Nykyään yli puolet ensimmäisistä lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella, valtaosa näistä avopareille. Osuus ei enää viime vuosina ole juurikaan kasvanut. Toisista lapsista runsas kolmasosa syntyy avioliiton ulkopuolella. Avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten osuus on ollut Suomessa jonkin verran pienempi kuin Ruotsissa, jossa yli puolet kaikista lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella – Suomessa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus kaikista lapsista on noin 40 prosenttia.⁵

Avioliitto ei ole vain nuorten valitsema liittomuoto, vaan avioliitossa eläminen on yleistynyt myös keski-ikäisten ja iäkkäämpien keskuudessa. Kun 1990-luvun alussa 40–59-vuotiaista noin kuusi prosenttia eli avioliitossa, vuonna 2015 lähes joka seitsemäs tämän ikäinen eli avioliitossa (Taulukko 1). Iäkkäämmän, 60 vuotta täyttäneen väestön keskuudessa avioliitot ovat edelleen melko harvinaisia. Silti tässäkin ikäryhmässä avioliitossa elävien osuus on kasvanut parista prosentista kuuteen prosenttiin runsaan kahden vuosikymmenen aikana.

3 Väestöliitto, FINNUNION ja FFS1989-aineistot.

4 Kontula 2016; FINSEX-aineisto 2015.

5 Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet 2017.

Taulukko 1.

Avoliitossa elävien osuudet ikäryhmittäin vuosina 1990 ja 2015.

	20–29-v.	30–44-v.	45–59-v.	60+-v.
1990	22,5	11,4	5,5	2,4
2015	30,8	21,9	13,4	5,8

Lähde: Osuudet laskettu seuraavien Tilastokeskuksen SVT-lähteiden pohjalta: Perheet 1990 ja Perheet 2015.

Pohjoismaat ovat avoliittojen yleisyyden suhteen poikkeuksellisia: avoliitot yleistyivät täällä aikaisemmin kuin muualla, ja niiden asema on nykyään jo melko vakiintunut. Avoliittojen vakiintumisesta kertoo sekin, että monissa sääädöksissä ja perhe-etuuksissa avoliitot rinnastetaan meillä avioliittoon. Muissa teollistuneissa maissa avoliitot ovat edelleen epätyypillisempi parisuhdemuoto, etenkin silloin jos parilla on lapsia, ja usein avoliitossa elävien asema avioliitossa eläviin verrattuna on monella tapaa turvattomampi.⁶

Kansainvälisten vertailujen haasteena on avoliittojen tilastointi: tietoja avoliitoista on yleensä saatavilla vain laajoista väestökyselyistä, ja Pohjoismais-takin vain Suomessa ja Tanskassa on saatavilla väestörekisteritietoja avoliitoista myös silloin, kun parilla ei ole yhteisiä lapsia. On toki huomattava, että myös meillä väestörekisteritietojen perusteella tehtävään avoliittopäätelyyn sisältyy virheitä – avopariksi saattaa rekisteritiedoissa kirjautua pari, joka todellisuudessa vain jakaa asunnon (esimerkiksi opiskelijoiden ”kimppa-asunnot”). Toisaalta, kuten jo aiemmin todettiin, samaa sukupuolta olevien pariin avoliittoja ei pystytä selvittämään väestörekisteritiedoista.

Lastensaanti siirtyy yhä myöhemmäksi

Jos ensimmäisen parisuhteen perustamisen ikä onkin pysynyt pitkään melko samana, niin lastenhankinnan aloitusikä on sen sijaan kohonnut tasaisesti vuosi vuodelta. Tällä hetkellä suomalaisnaiset saavat ensimmäisen lapsensa keskimäärin 28,5-vuotiaina ja miehet hieman yli 30-vuotiaina. 1970-luvun alussa puolet ensi kertaa äidiksi tulleista naisista oli alle 23-vuotiaita. Isien iän kehityksestä ei tietoja ole saatavilla yhtä pitkältä ajalta, mutta todennäköisesti isät ovat olleet äitejä keskimäärin 2–3 vuotta vanhempia.

⁶ Sánchez Gassen & Perelli-Harris 2014.

Lastensaannin siirtyminen myöhemmäksi ei ole Suomelle mitenkään erityislaatuinen piirre, kehitys on ollut samansuuntaista viimeiset pari vuosikymmentä kaikissa teollistuneissa maissa. Suomea korkeammat ensisynnyttäjien iät löytyvät muun muassa Ranskasta, Hollannista ja Ruotsista.⁷ Lastensaannin myöhentyminen onkin toistaiseksi osaksi selittänyt sitä, miksi syntyvyysluvut ovat laskeneet lähes kaikissa Euroopan maissa selvästi alle uusiutumistason hedelmällisyyden, joka on noin 2 lasta naista kohden. Pitkään jatkunut alhaisen syntyvyyden vaihe on kuitenkin herättänyt huolta monissa maissa: on epävarmaa, missä määrin nuoret aikuiset haluavat saada lapsia, ja halutaanko lapsia saada useampia kuin yksi. Muutama vuosi sitten julkaistussa aikuisikäisten lapsilukutoiveita eri Euroopan maissa selvittäneessä tutkimuksessa havaittiin, että vaikka kahden lapsen malli on edelleen tyypillisin perheihanne, niin yhtä lasta toivovien osuus oli hienoisesti kasvanut; noin joka seitsemäs 20–40-vuotias piti ihanteenaan korkeintaan yhä lasta.⁸

Myös Väestöliiton vuonna 2015 keräämän *Perhebarometrin* perusteella nuorten aikuisten lastenhankintatoiveissa näyttää tapahtuneen käänne alapäin. Kun vielä noin kymmenen vuotta sitten tehdyissä tutkimuksissa nuorten aikuisten lapsilukutoiveena oli keskimäärin 2,3 lasta, nyt keskiarvo jäi alle kahden. Lisäksi korkeintaan yhtä lasta toivovien tai lapsettomuuden valitsevien osuudet olivat kasvaneet selvästi edellisiin tutkimuksiin verrattuna. Yhtä lasta piti ihanteenaan lähes joka kymmenes vastaaja ja lapsettomuutta ihanteellisena omalla kohdallaan lähes 14 prosenttia alle 40-vuotiaista vastaajista. Lähes joka kolmas yhden lapsen vanhempi epäröi toisen lapsen hankintaa sen vuoksi, että yksi lapsi tuntui riittävältä. Jos tämä pienen perheen ihanteen kasvu osoittautuu pysyvämmäksi, merkitsee se isoa muutosta suomalaisten perhe-toiveissa, sillä tähän asti valtaosa on pitänyt yhden lapsen perhemallia huonona vaihtoehtona ja toivonut, että lapsella on perheessä sisarusia.

Vaikka *Eurobarometrit* ja Väestöliiton *Perhebarometri* näyttäisivätkin osoittavan, että lapsilukutoiveet ovat alentuneet, on perheen perustaminen edelleen valtaosan toiveena. Suomalaisnuorten näkemyksiä selvittävässä *Nuorisobarometrissa* perhe ja lapset nousevat toistuvasti esiin tärkeinä elämäntavoitteina ystävien ja työn jälkeen. Perheen perustamisen merkitys nuorten elämässä näyttää kuitenkin tuoreimpien tietojen perusteella hieman laskeneen: vuonna 2016 enää 75 prosenttia 15–29-vuotiaista piti perhettä ja lapsia vähintään melko tärkeänä elämäntavoitteenaan, kun aikaisemmissa

7 Eurostat 2017.

8 Sobotka 2016; Testa & Basten 2012.

Nuorisobarometreissa tätä mieltä on ollut runsaat 85 prosenttia vastaajista.⁹ Tässä suhteessa tulokset ovat samoilla linjoilla Väestöliiton *Perhebarometrin* kanssa: ystävien kanssa vietetty aika, matkustelu ja muut mielenkiinnon kohteet näyttävät nousevan nuorten elämässä tärkeämmiksi lähitulevaisuuden tavoitteiksi perheen perustamisen sijaan.

Perhebarometritutkimuksen täydennykseksi tehdyissä haastatteluisa keväällä 2017 nuoret nostivat esiin samoja teemoja. Lastensaanti ja perheen perustaminen väikkyvät kyllä useimpien suunnitelmissa, mutta ”vasta kun opinnot on saatu päätökseen ja työpaikka varmistettua”, tai ”kun on ensin ehditty elää omaa elämää ja ehkä matkustella”. Pikkulapsiaika ja vanhemmuus näyttäytyvät monelle hyvin vaativana elämänvaiheena, johon sitoutumista epäröidään. Hieman yllättävää oli se, että myös nuoret miehet nostivat naisten lailla esiin vanhemmuuden vaativuuden epäröinnin perusteena. Ehkä nuoret miehet ovat aikaisempia sukupolvia valmiimpia jakamaan lapsenhoitoa ja suhtautuvat sen vuoksi epäröiden isyyden tuomiin vaatimuksiin. Toki epäröinnin taustalla voi olla myös ulkoisia tekijöitä. *Perhebarometri*-kyselyssä työtilanteen tai toimeentulon epävarmuus sekä pienituloisuus vähensivät lastensaantisuunnitelmia, tai lastensaantia siirrettiin myöhempään ajankohtaan.¹⁰

Lastensaannin siirtyminen myöhemmäksi voi osaltaan johtaa siihen, että elinaikainen lapsettomuus lisääntyy. Suomi on tällä hetkellä Pohjoismaiden kärjessä lapsettomien miesten ja naisten osuuden suhteen, ja selvästi korkeammalla verrattuna moniin muihin Euroopan maihin. Lähes joka viides hedelmällisen ikänsä ohittanut suomalaisnainen on lapseton, 45–50-vuotiaista miehistä lapsettomia on hieman alle kolmasosa. Esimerkiksi Ruotsissa lapsettomiksi jää arviolta noin 13 prosenttia naisista ja viidesosa miehistä.¹¹

Valtaosalla lapsettomuus on seurausta erilaisista elämänvalinnoista, kumppanin puuttumisesta tai pikemminkin askelittaisista päätöksistä siirtää lapsenhankintaa myöhempään elämänvaiheeseen kuin elämänmittaisesta päätöksestä elää lapsettomana. Osittain taustalla voi olla myös tahatonta lapsettomuutta, kun lasta ei ole saatu yrityksistä huolimatta. On arvioitu, että tahaton lapsettomuus olisi yleistymässä muun muassa lastenhankintaiän kohoamisen myötä.¹² Tahatoman lapsettomuuden mittaamiseen liittyvien haasteiden vuoksi luotettavien ajallisten vertailujen tekeminen on kuitenkin vaikeaa.

9 Myllyniemi 2017.

10 Miettinen 2015.

11 Nordic Statistics 2017.

12 Klemetti ym. 2014.

Parisuhteet päättyvät usein eroon

Avoliittojen yleistymisen ohella Pohjoismaat – erityisesti Ruotsi – ovat pitkään pitäneet johtoasemaa myös avioerojen yleisyydessä. Vuonna 1988 voimaan astunut uusi avioliittolaki nosti avioerojen määrän uudelle tasolle myös Suomessa. Kun ennen lakimuutosta avioeroja otettiin vuosittain noin 10 000, lakimuutoksen jälkeen avioerojen vuosimäärä on ollut noin 13 000–14 000 avioeron tienoilla. Avioliitot ovat kestäneet keskimäärin noin 9–10 vuotta ennen eroon päättymistä. Vuosittain eroon päättyvien liittojen määrän sijaan eri maiden avioeroja vertaillaan usein niin sanotun *kokonaisavioeronneisuusluvun* avulla. Se antaa karkeasti ottaen kuvan siitä, kuinka suuri osa solmituista avioliitoista päättyisi eroon, jos eronneisuus pysyisi samalla tasolla tulevaisuudessa kuin millä se on tällä hetkellä. Kokonaiseronneisuusluvun perusteella arvioituna korkean eronneisuuden maita ovat Pohjoismaiden lisäksi muun muassa Baltian maat, Belgia, Espanja ja monet entisen Itä-Euroopan maat. Muita maita vähäisempää eronneisuus on vielä Italiassa, Puolassa ja Kreikassa.¹³

Avioerotilastot antavat kuitenkin vain osittaisen kuvan parisuhteiden purkautumisen yleisyydestä. Avoliittojen purkautuminen on joidenkin tutkimusten perusteella jopa avioeroja tavallisempaa, silloinkin kun avoparilla on yhteisiä lapsia.¹⁴

Avioeron riskitekijöistä on olemassa paljon tutkimustietoa, jonkin verran myös Suomesta.¹⁵ Sen perusteella näyttää siltä, että nuori ikä, alempi sosiaaliluokka, matala koulutustaso tai pienituloisuus ovat tyypillisesti niitä tekijöitä, joihin kytkeytyy muita suurempi parisuhteen purkautumisen riski. Taloudellinen huono-osaisuus liittyy siten läheisesti myös perhe-elämän ”riskeihin”.

Parisuhteiden purkautuminen on siis yleistä, mutta millä tavoin tämä näkyy yksilöiden elämänkaarella? Onko eläminen useammassa peräkkäisessä parisuhteessa tai useamman eron kokeminen elämän aikana yleistynyt? Tämän tarkastelemiseksi on Taulukossa 2 kuvattu kahden eri syntymäkohortin, vuosina 1950–54 syntyneiden ja 1970–74 syntyneiden elämäntilannetta 35-vuotiaana. Tiedot ovat peräisin Tilastokeskukselta saadusta niin kutsutusta *FINNUNION*-aineistosta sekä vuonna 1989 kerätystä *FFS*-

13 Spijker 2017.

14 Nikander 1996.

15 Esim. Jalovaara 2007.

tutkimuksesta. Taulukosta käy hyvin ilmi parisuhdepolkujen moninaistuminen nuorempien ikäluokkien elämänselityksessä. Kun 1950-luvun alussa syntyneistä enemmistö (64–67 %) eli ensimmäisessä parisuhteessaan (avo- tai avioliitto) vielä 35-vuotiaana, oli samanikäisenä ensimmäisessä parisuhteessaan elävien osuus laskenut noin 40 prosenttiin 1970-luvun alussa syntyneillä. Ei kertaakaan liitossa olleiden osuus oli myös pienentynyt sukupolvien välillä. Vaikka parisuhteen solmiminen onkin siis lisääntynyt nuoremmassa ikäluokassa, on myös parisuhteiden purkautuminen ja uuden liiton solmiminen tyypillisempää nuoremmassa ikäluokassa. Kun 1950-luvulla syntyneistä 12–15 prosenttia oli kokenut vähintään yhden parisuhteensa purkautumisen ennen 35. ikävuotta, 1970-luvulla syntyneistä saman oli kokenut jo 42–48 prosenttia. Noin 9–11 prosenttia nuoremmasta ikäluokasta oli ehtinyt jo kolmanteen parisuhteeseensa ennen 35. ikävuottaan, 1950-luvulla syntyneistä vain 5–7 prosentilla oli 35-vuotiaana takanaan vähintään kaksi liittoa.

Taulukko 2.

Parisuhde-elämänvaihe 35-vuotiaana, vuosina 1950–54 ja 1970–74 syntyneet ikäluokat (%).

	Miehet		Naiset	
	1950–54	1970–74	1950–54	1970–74
Ei lainkaan liittoa	24	18	18	11
1. liitossa	64	40	67	42
Eronnut 1. liitosta	7	13	8	13
2. liitossa	4	15	6	18
Eronnut 2. liitosta	1	5	1	6
3. liitossa	0	5	0	6
Eronnut 3. liitosta (tai elää 4+ liitossa)	0	4	0	5
Yhteensä	100	100	100	100

Lähde: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos, omat laskelmat (FFS1989 ja FINNUNION-aineisto).

Parisuhteiden purkautumisen yleisyys nuorten aikuisten ikäryhmissä selittää osin myös yksin asumisen yleistymistä 30–39-vuotiaiden keskuudessa: monella tämän ikäryhmän jäsenistä on jo takanaan yksi tai useampia liittoa ja yksin asumisessa on ehkä enemmänkin kyse yksin asumisen ja liitossa elämisen vaihteluista elämänselityksellä kuin pidemmästä yksin elämisen vaiheesta.

Parisuhteen purkautuminen ei useinkaan kosketa vain puolisoita, vaan eroon päätyvissä perheissä asuu usein myös lapsia. Vuonna 2015 vanhempiensa avioeron koki runsaat 15 000 lasta.¹⁶ Kun mukaan lasketaan avoparien erot, niin on arvioitu, että vuosittain vanhempiensa eron kohtaa lähes 30 000 lasta.¹⁷ Tämä arvio on kuitenkin peräisin vuodelta 1996, eikä vanhempiensa avioeron kohdanneiden lasten tietojen lisäksi ole saatavilla tuoreempia tietoja siitä, kuinka moni lapsi kohtaa vanhempiensa avoeron.

Yksinhuoltajaperheiden määrän ja osuuden kasvu on kuitenkin yksi osoitus siitä, että eroja tapahtuu runsaasti myös niissä perheissä, joissa on lapsia. Johdannossa todettiin, kuinka yksinhuoltajaperheiden, joista enemmistö on äiti ja lapsia -perheitä, osuus on runsaan kahden vuosikymmenen aikana lähes kaksinkertaistunut. Yksinhuoltajuus pikkulapsivaiheessa on myös lisääntynyt, vaikka ei aivan yhtä nopeasti kuin yksinhuoltajaperheiden osuus yleensä. 1980-luvun alussa alle 3-vuotiaiden lasten perheistä noin 7 prosenttia oli sellaisia, joissa oli vain yksi huoltaja. Vuonna 2015 näiden perheiden osuus oli kasvanut hieman yli 11 prosenttiin – lukumääräisesti näitä yhden huoltajan perheitä, joissa oli alle 3-vuotiaita lapsia, oli noin 17 500. Yksinhuoltajaperheiden osuuden kasvua aivan pienten lasten perheissä voi käyttää yhtenä osoittimena siitä, missä määrin parisuhteiden purkautuminen on lisääntynyt pikkulapsivaiheessa, vaikka se ei siitä aivan suoraviivaisesti kerrokaan. Näiden lukujen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että kovin merkittäviä muutoksia ei tässä suhteessa olisi tapahtunut kuluneiden parin vuosikymmenen aikana – suunta on kasvava, mutta kasvuvauhti hidasta.

Avio- ja avoerojen lisääntymisestä huolimatta uusperheiden määrä näyttää sen sijaan vakiintuneen noin 50 000 perheen tienoille.¹⁸ Uusperheellä tarkoitetaan tilastoissa pariskuntaperhettä, jossa asuu ei-yhteisiä alaikäisiä lapsia. Tavallisimmin on kyse äidin mukanaan tuomista lapsista.

Uusperheissä voi kuitenkin yhtä lailla asua isän lapsia, tai näiden lisäksi uusparin yhteisiä lapsia tai näiden kaikkien vaihtoehtojen yhdistelmiä. Uusperheiden tilastoinnissa on muistettava se, että koska lapsi voi olla kirjoilla vain yhdessä osoitteessa, etävanhempi ei näy tilastoissa (uus)perheellisenä, vaikka lapset asuisivat etävanhemman luona säännöllisestikin. Koska valtaosassa erotilanteista lapset jäävät äidin luo asumaan tai ovat ainakin virallisesti kirjoilla äidin osoitteessa, monet tilastoissa yksinasuviksi määritellyt

16 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestönnmuutokset 2015.

17 Nikander 1996.

18 Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet 2017.

miehet voivat olla perheellisiä. Tarkempia tietoja siitä, kuinka monella yksin asuvalla on muualla asuvia lapsia, ei kuitenkaan ole saatavilla. Jonkinlaista osviittaa tästä saadaan kyselytutkimuksista. Väestöliiton *Perhebarometrissa* 2013 selvitettiin eronneiden miesten ja naisten perhetilanteita eron jälkeen. Sen mukaan niistä miehistä, jotka asuivat eron jälkeen yksin, yli viidesosa oli sellaisia, joiden lapset olivat jääneet asumaan äidin luokse, ja viidesosalla lapset asuivat vuorotellen kummankin vanhemman luona. Useammalla kuin kahdella viidestä eron jälkeen yksin asuvalla miehellä oli siis lapsia, jotka kuitenkin asuivat pääsääntöisesti muualla kuin isänsä luona.¹⁹

Sosiaaliluokka ja perheellistyminen

Edellä perhe-elämän kehityspiirteitä on tarkasteltu koko väestön tasolla, ikään kuin keskiarvoelämänkulkuna. Keskiarvotiedot peittävät kuitenkin alleen merkittäviä eroja perheellistymisessä tai perhe-elämänkulussa eri väestöryhmien välillä. Yksilöiden taloudelliset resurssit tai sosioekonominen asema vaikuttavat monin eri tavoin heidän elinolosuhteisiinsa ja myös perheellistymiskäyttäytymiseen. Yksin asumista lukuun ottamatta sosioekonomisen aseman yhteyttä perherakenteeseen tai perheellistymiseen on kuitenkin tutkittu verraten vähän.

Sosiaaliluokkien väliset erot nousevat esiin esimerkiksi parisuhteen muodostamisessa ja niiden purkautumisessa. Vaikka esimerkiksi avoliitot ovat nykyisin yleisiä kaikissa väestöryhmissä, korkeampi tulotaso ja vakaampi sosioekonominen asema edistävät parin avioitumista ja ovat näin yhteydessä siihen, kuinka vakaassa liitossa ihmiset elävät.²⁰ Vastaavasti parisuhteiden purkautuminen on yleisempää matalasti koulutetuilla korkea-asteen tutkinnon suorittaneisiin verrattuina. Yksinhuoltajien asema on monin tavoin haasteellinen ja toimeentulo usein niukkaa. Taustalla voi kuitenkin olla jo lähtökohtaisesti heikompi asema: yksinhuoltajuuteen päätyminen on yleisempää alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä.

Yksilön sosiaalinen asema on yhteydessä myös lastenhankintaan. Koulutusryhmien välillä on esimerkiksi isoja eroja lapsettomien osuuksissa. Sekä miesten että naisten kohdalla elinikäinen lapsettomuus on nykyisin yleisempää vähiten koulutettujen keskuudessa. Korkeintaan perusasteen

19 Konttula 2013.

20 Jalovaara 2012; Jalovaara 2013.

koulutuksen saaneista suomalaisnaisista on hedelmällisen ikänsä loppuvaiheessa lapsettomia noin 25 prosenttia, perusasteen koulutuksen saaneista miehistä lähes 38 prosenttia. Aikaisemmin varsinkin naisten kohdalla korkea koulutustaso ennusti suurempaa lapsettomuutta – miesten kohdalla lapsettomien osuus on sen sijaan jo pitkään ollut matalin korkeasti koulutetuilla.²¹ Koulutuserot näkyvät myös toteutuneessa lapsiluvussa: korkeammin koulutetut miehet ovat saaneet keskimäärin enemmän lapsia kuin muut miehet, vaikka lapsettomat jätettäisiin huomioimatta. Naisten kohdalla yhteys näyttää olevan U:n muotoinen, niin että vähiten ja eniten koulutetut naiset ovat saaneet eniten lapsia, kun lapsettomia naisia ei oteta huomioon.²² Vuoden 2015 *Perhebarometrin* lapsilukutoiveita koskevien tietojen perusteella toivotun ja toteutuneen lapsimäärän välinen ero oli kuitenkin suurin vähiten koulutetuilla naisilla.

Lapsettomuuden kehityksen suhteen merkittävää on juuri sen huomattava kasvu vähiten koulutettujen keskuudessa. Lapsettomuus ei kosketa vain siinä aikuiselämän vaiheessa, kun muut ikätoverit ympärillä saavat lapsia, vaan myös esimerkiksi vanhuudessa, kun lasten ja lastenlasten puuttuessa tuen ja avun saamisen mahdollisuudet lähiomaisilta jäävät rajallisiksi. Tässä suhteessa vähiten koulutetut näyttävät siis olevan heikommassa asemassa kuin muut.

Sosiaalinen asema on yhteydessä myös yksin elämiseen, mutta sen vaikutus riippuu iästä. Yksin eläminen näyttääkin polarisoituneen: nuorten aikuisten kohdalla yksin eläminen on runsaampaa sekä matalassa että korkeassa sosiaaliasemassa olevien keskuudessa, mutta keski-ikäisten ja iäkkäiden kohdalla yksin asuminen on jo selvästi yleisempää vähiten koulutettujen keskuudessa ja alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvilla.

Perheellistymisen tai perhemuotojen sosioekonomisten erojen tarkastelu nostaa esiin uusia näkökulmia huono-osaisuuteen: millä tavoin taloudellinen tai muu huono-osaisuus on yhteydessä ihmisten erilaisiin perhe-elämää koskeviin valintoihin tai elämänkulkuihin, ja missä määrin ne vahvistavat huono-osaisuuden kasautumista tiettyihin väestöryhmiin.

---

21 Rotkirch & Miettinen 2016.

22 Nisén ym. 2014.

Lopuksi

Elämänkulkunäkökulma perheenmuodostamiseen siirtää katseen kohti yksilön koko elämänsäkaarta. Tästä näkökulmasta perhe-elämän ilmiöitä tarkastellaan muun muassa kysymällä, mihin ikävaiheeseen erilaiset perhesiirtymät sijoittuvat, minkälainen on ”tyypillinen” elämänsäkuulu tai vastavuoroisesti, mikä on poikkeavaa tai mitkä tekijät tekevät jostakin perheenmuodostamisesta epätyypillistä. Mielenkiinnon kohteena on myös se, miten perhe-elämän vaiheet asemoituvat suhteessa muihin elämänsäalueisiin: miten perheellistymisen vaiheet liittyvät koulutukseen tai työelämään siirtymiseen, tai miten perheenmuodostamisen eri vaiheet ovat yhteydessä toisiinsa.

Suomalaisten perhe-elämänsäkuulu on monella tapaa muuttunut viimeisten kahden-kolmen vuosikymmenen kuluessa. Merkittävimmät muutokset ovat koskeneet parisuhteen muodostumisen tapaa, liittojen alttiutta päättymään eroon ja lastenhankinnan ajoittamista. Samalla näiden ilmiöiden takana on myös huomattavaa jatkuvuutta: valtaosa haluaa perustaa perheen ja onnistuu sekä parisuhteen muodostamisessa että lastensaannissaan lähes toiveidensa mukaisesti. *Vanhemmat ja lapsia* on edelleen se tyypillinen perhemuoto, jossa suurin osa lapsista kasvaa – tai ainakin viettää – suurimman osan lapsuuttaan. Kyselytutkimusten mukaan perhe ja perhe-elämä tuottavat edelleen suurta tyydytystä ihmisille, ja parisuhdetyytyväisyys osoittaa jopa lisääntymisen merkkejä, vaikka kriisit parisuhteissa ja liittojen purkautuminen ovatkin yleisiä.²³

Perhe-elämänsäkulujen moninaistuminen, eri jaksojen vaihtelu yksilöiden elämässä ja elämänsävaiheiden sijoittumisen erot yksilöiden välillä on toisaalta vähentänyt elämänsäkulun normatiivisuutta: kaikkien ei enää tarvitse noudattaa samanlaista perheellistymisen polkua. *Ydinperhe* – kaksi aikuista ja yhteisiä lapsia – on yhä vähemmän tyypillinen tai pitkäkestoinen lapsuuden tai aikuisuuden perhe-elämänsävaihe. Normatiivisuuden väheneminen on samalla kuitenkin merkinnyt sitä, että perhe-elämää koskevat valinnat näyttäytyvät entistä enemmän yksilöiden omina valintoina. Yksilöllistymisen korostuminen irrottaa ihmisten perhevalinnat helposti niiden yhteiskunnallisesta tai kulttuurisesta kontekstista – kuten vaikkapa taloudellisesta asemasta tai koulutustaustasta – vaikka nämä edelleen vaikuttavat ihmisten perhe-elämänsäkulujen taustalla moderneissa yhteiskunnissakin.

On epäselvää, miten ”uusvanhat” perhemuodot, parien vapaaehtoinen lapsettomuus, yhdessä mutta erillään asuminen, yksinhuoltajuus tai uusperheellisyys muovaavat perhesiteitä: vanhemmuutta, parisuhteita tai sukulaissiteitä. Yksilöllistymiskehitystä tutkineet sosiologit, kuten Ulrich Beck tai Anthony Giddens, ovat esittäneet, että yksilöt rakentavat nykyään elämänsä itsenäisesti ja identiteetti on jatkuvan ”työn” ja itsereflektoinnin alla. Vahvojen traditioiden ja perinteisten yhteisöllisten siteiden sijaan yleistyvät niin sanotut löyhät sidokset. Nämä tarkoittavat sellaisia sosiaalisia sidoksia, joiden säilyvyys riippuu sidoksen osapuolten kokemasta hyödyistä. Parisuhteita, sukulaisuutta ja ystävyyttä koskevat tutkimukset näyttäisivät kuitenkin osoittavan, että ”perinteisten” perhe- ja sukulaissiteiden merkitys ihmisten elämässä ei ole suinkaan kadonnut, vaikkakin niiden luonne on voinut joiltakin osin muuttua.

Lähteet ja kirjallisuus

Eurostat

2017 Population, Fertility Indicators. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (viitattu 23.5.2017).

FFS

1989 Fertility and Family Survey. Aineisto Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen hallussa.

FINNUNION

http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/vaestotutkimus/epavarma-perheellistyminen/finnunion/ (viitattu 26.5.2017).

FINSEX

http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/seksologinen_tutkimus/suomalaisen-seksuaalisuus-finse/ (viitattu 26.5.2017).

Jalovaara, Marika

2007 The Effects of Marriage Partners' Socio-Economic Positions on the Risk of Divorce in Finland. Diss. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos.

2012 Socio-Economic Resources and First-Union Formation in Finland, Cohorts Born 1969–81. – Population Studies 66(1), 69–85.

2013 Socioeconomic Resources and the Dissolution of Cohabitations and Marriages. – *European Journal of Population* 29, 167–193.

Klemetti, Reija & Gissler, Mika & Lammi-Taskula, Johanna & Miettinen, Anneli

2014 Lastenhankinnan ajoitus. – *Lapsiperheiden hyvinvointi. Toim. Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.* 170–183.

Kontula, Osmo

2013 Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä. *Väestöliiton perhebarometri 2013. E 47. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.*

2016 Lemmen paula. Seksuaalinen hyvinvointi parisuhdeonnan avaimena. *Väestöliiton Perhebarometri 2016 E 50. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.*

Miettinen, Anneli

2015 Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia. E 49. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

Myllyniemi, Sami

2017 Tulevaisuuden näkymät. – *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016. Toim. Sami Myllyniemi. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura.* 19–34.

Nikander, Timo

1996 Perheiden muodostuminen ja hajoaminen. Avo- ja avioparien yhteen ja erilleen muutto. *Väestö 17. Helsinki: Tilastokeskus.*

Nisén, Jessica & Myrskylä, Mikko & Silventoinen, Karri & Martikainen, Pekka

2014 Effect of Family Background on the Educational Gradient in Lifetime Fertility of Finnish Women Born 1940–50. – *Population Studies* 68(3), 321–337. <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00324728.2014.913807> (viitattu 19.6.2017).

Nordic Statistics

2017 Nordic Gender Equality Indicators, Family and Care. <http://91.208.143.100/pxweb/norden/> (viitattu 23.5.2017).

Rotkirch, Anna. & Miettinen, Anneli

2016 Childlessness in Finland. – Childlessness in Europe. Contexts, Causes, and Consequences. Ed. by Michaela Kreyenfeld & Dirk Konietzka. Cham (Swi): Springer. 139–158.

Ruoppila, Isto

2014 Elämänkulun teoria perhetutkimuksessa. – Perhetutkimuksen suuntauksia. Toim. Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen. Helsinki: Gaudeamus. 99–122.

Sánchez Gassen, Nora & Perelli-Harris, Brienna

2014 The Increase in Cohabitation and the Role of Marital Status in Family Policies. A Comparison of 12 European Countries. Working Paper 52. ESRC Centre for Population Change. https://eprints.soton.ac.uk/366044/1/WP52_2014_The_increase_in_cohabitation_%2520and_the_role_of_marital_status_in_family_policies_Sanchez-Gassen_et_al.pdf (viitattu 19.6.2017).

Sobotka, Tomas

2016 Ever Shrinking Families. Economic Recession, Family Change and Fertility in Europe. Esitelmä Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen 70-vuotisjuhlassa 14.9.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=kMZ49cmpk64> (viitattu 19.6.2017).

Spijker, Jeroen

2017 Divorce Atlas. <https://divorceatlas.wordpress.com> (viitattu 26.5.2017).

Suomen virallinen tilasto (SVT)

Perheet 1990 [painotuote]. ISSN = 0785-8205. Väestö 1992, 7. Helsinki: Tilastokeskus. Taulukko 1: Väestö iän, sukupuolen ja perhesuhteen mukaan 31.12.1990.

Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Taulukko: Väestö sukupuolen, iän ja perheaseman mukaan alueittain 2005–2015. Helsinki: Tilastokeskus. Päivitetty 30.5.2016 [viitattu: 23.5.2017]. Saantitapa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__perh/?tablelist=true

Syntyneet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-2391. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 23.5.2017]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/synt/index.html>

Väestönmuutokset 2014 [verkkojulkaisu]. ISSN =2323-685X.
Väestö 2015. 2016. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 23.5.2017].
Saantitapa: [http://www.tilastokeskus.fi/ajk/julkistamiskalenteri/
kuvailusivu_fi.html?ID=14246](http://www.tilastokeskus.fi/ajk/julkistamiskalenteri/kuvailusivu_fi.html?ID=14246)

Testa, Maria Rita & Basten, Stuart

2012 Have Lifetime Fertility Intentions Declined During the "Great Recession"? Working Papers 9/2012. Austria: Vienna Institute of Demography. https://www.oeaw.ac.at/fileadmin/subsites/Institute/VID/PDF/Publications/Working_Papers/WP2012_09.pdf (viitattu 19.6.2017).